

ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Катерина Журба, Ірина Шкільна

Інститут проблем виховання НАПН України

Анотація:

У статті порушено проблему створення педагогічних умов, необхідних для виховання смисложиттєвих цінностей підлітків у процесі євроінтеграційного поступу України. Доведено, що педагогічні умови як цілеспрямована система роботи зумовлені викликами часу та зацікавленістю суб'єктів виховного процесу в підвищенні ефективності виховної діяльності освітніх закладів з метою виховання смисложиттєвих цінностей підлітків. Визначено педагогічні умови виховання смисложиттєвих цінностей підлітків у євроінтеграційному поступі України: гуманізація виховного середовища; упровадження особистісно орієнтованої технології виховання смисложиттєвих цінностей у підлітків; доцільне використання змісту, інтерактивних форм і методів виховної роботи; підготовка педагогів до виховання смисложиттєвих цінностей підлітків у взаємодії з батьками. Презентовано методичне забезпечення процесу виховання смисложиттєвих цінностей підлітків. Розкрито практичне значення статті для подальших досліджень зазначеної проблематики, організації виховної роботи закладів загальної середньої освіти, а також для підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова:

смисложиттєві цінності; підлітки; педагогічні умови виховання смисложиттєвих цінностей; форми і методи виховання.

Анотация:

Журба Екатерина, Школьная Ирина. Пути воспитания смысловых ценностей у подростков в условиях евроинтеграционного развития Украины. В статье поднимается проблема создания педагогических условий, необходимых для воспитания смысловых ценностей у подростков в процессе евроинтеграционного развития Украины. Доказано, что педагогические условия как целенаправленная система работы обусловлены вызовами времени, заинтересованностью субъектов воспитательного процесса в повышении эффективности воспитательной деятельности образовательных учреждений с целью воспитания смысловых ценностей у подростков. Выявлены педагогические условия воспитания смысловых ценностей у подростков в евроинтеграционном продвижении Украины, которыми являются: гуманизация воспитательной среды; внедрение личностно ориентированной технологии воспитания смысловых ценностей у подростков; целесообразное использование содержания, интерактивных форм и методов воспитательной работы; подготовка педагогов к воспитанию смысловых ценностей подростков во взаимодействии с родителями. Представлено методическое обеспечение процесса воспитания смысловых ценностей подростков. Раскрыто практическое значение статьи для дальнейших исследований по данной проблематике, организации воспитательной работы учреждений общего среднего образования, а также для подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова:

смысловые ценности; подростки; педагогические условия воспитания смысловых ценностей; формы и методы воспитания.

Resume:

Zhurba Kateryna, Shkilna Iryna. Ways of educating meaningful life values in adolescents in the context of the European integration development of Ukraine.

The article raises the problem of creating pedagogical conditions necessary for the education of meaningful life values in adolescents in the process of European integration development of Ukraine. It is proved that pedagogical conditions as a purposeful system of work are conditioned by the challenges of the time, the interest of the subjects of the educational process in increasing the effectiveness of the educational activities of educational institutions in order to educate the values of meaningful life values in adolescents. The pedagogical conditions for the upbringing of life-meaning values among adolescents in the European integration advancement of Ukraine are revealed. They are: humanization of the educational environment; the introduction of a personality-oriented technology for the upbringing of life-meaning values in adolescents; expedient use of content, interactive forms and methods of educational work; preparation of teachers for the upbringing of life-meaning values in adolescents in interaction with their parents. The methodological support of the process of upbringing the life meaning values of adolescents is presented. The article reveals the practical significance of the article for further research on this issue, the organization of educational work in institutions of general secondary education, as well as for the training of future teachers.

Key words:

life-meaning values; adolescents; pedagogical conditions for the upbringing of life-meaning values; forms and methods of education.

Постановка проблеми. Зміни, які сьогодні спостерігаються в суспільстві, вимагають пошуку нових підходів до виховання та створення нових виховних парадигм, орієнтованих на виховання смисложиттєвих цінностей у підлітків.

Виходячи з цього, головну мету сучасного виховання вбачаємо у створенні сприятливих умов для повноцінного розвитку і саморозвитку дитини, реалізації її сутнісних сил, формування особистісних якостей, які визначають міру людського в людині, смисл її життя та допомагають у виборі смисложиттєвих цінностей, їх інтеріоризації та піднесенню на вищий щабель власного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави твердити, що дослідники здебільшого розглядають педагогічні умови як характеристику певної мети і системи виховання та відповідної організації навчально-виховної роботи (Гаряча, 2010; Крамаренко, 2004); як положення, що визначають зміст, форми і методи виховання (Селевко, 1998); як результат організованої педагогічної діяльності з виконання педагогічних завдань (Гончар, 2017; Яковлева, 1991), а також як складник соціалізації дітей (Кравченко, 2009).

Формулювання цілей статті. Метою статі є дослідження педагогічних умов виховання

смісложиттєвих цінностей підлітків у євроінтеграційному поступі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічні умови як цілеспрямована система роботи зумовлені викликами часу та зацікавленістю суб'єктів виховного процесу в підвищенні ефективності виховної діяльності освітніх закладів для виховання смісложиттєвих цінностей у підлітків.

До педагогічних умов, здатних забезпечити результативність виховання смісложиттєвих цінностей у підлітків, на нашу думку, належать:

- гуманізація виховного середовища;
- упровадження особистісно орієнтованої технології виховання смісложиттєвих цінностей у підлітків;
- доцільне використання змісту, інтерактивних форм і методів виховної роботи;
- підготовка педагогів до виховання смісложиттєвих цінностей підлітків у взаємодії з батьками.

Ми також виходили з того, що процес виховання смісложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи є динамічним, нелінійним процесом, до якого висуваються такі вимоги:

- особистісна реалізація внутрішнього потенціалу всіх суб'єктів виховного процесу;
- нелінійність структурування (урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів основної та старшої школи);
- послідовність та взаємозумовленість алгоритмів виховного процесу (повторюваність певних операцій, дотримання етапів, чіткого алгоритму, використання психологічних механізмів);
- дискретність виховних впливів, що виявляється в нерівномірному ступені впливу на вихованців на різних етапах дослідно-експериментальної роботи;
- мобільність (гнучке реагування на різні фактори виховання);
- практична спрямованість (формування відповідних компетенцій, а також умінь, навичок та поведінки школярів).

Визначені педагогічні умови є взаємопов'язаними й характеризують комплексний, системний підхід до виховання смісложиттєвих цінностей у школярів.

Реалізація першої педагогічної умови – гуманізація виховного середовища – забезпечувалася обопільною виховною спрямованістю, за якої виховне середовище впливає на смісложиттєву сферу особистості учня, а учень впливає на виховне середовище закладу загальної середньої освіти й змінює його.

Гуманізація виховного середовища є динамічною системою педагогічних чинників,

що позитивно впливають на процес цілісного виховання. Такими педагогічними чинниками є: центрація на морально-духовних прагненнях дитини (обумовлює активність особистості у її виборі смісложиттєвих цінностей та втілення ідей, які стосуються самореалізації. Духовно-моральні прагнення виражають волю і готовність діяти певним чином для досягнення смислу й мети життя. Творчий характер їх полягає в прагненні до смісложиттєвих цінностей, у моральних діях, гармонізації життя особистості, у розвитку навичок рефлексії і саморефлексії); узгодження смісложиттєвої сфери дитини (полягає в подоланні зовнішніх і внутрішніх суперечностей, у самотійному, осмисленому виборі смісложиттєвих цінностей і принципів гуманістичної моралі у власній поведінці, у відмові від використання інших людей для досягнення своєї мети); залучення до суспільно значущої позакласної діяльності (створення можливостей для моральної практики з метою виховання смісложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, етичної взаємовідповідальності, створення атмосфери поваги до всіх суб'єктів виховного процесу).

Виховання смісложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи здійснювалося в позакласній діяльності, що дало змогу сформувати знання про смисл життя, смісложиттєві цінності, емоційно-почуттєву, вольову, мотиваційну сфери, а також відповідні компетентності та поведінку.

Друга педагогічна умова – упровадження особистісно орієнтованої технології виховання смісложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи – передбачала їхню участь у тренінгу та проєктній діяльності та забезпечувала потреби школярів у пізнанні, спілкуванні, самоствердженні, самовизначенні, самовиявленні, самореалізації, комфорті.

Для підвищення ефективності особистісно орієнтованої технології використовувалися різні типи рефлексії за І. Бехом – регулятивна, визначальна, синтезувальна, створювальна (Бех, 2008).

Тренінг «У пошуках смислу життя» складався з трьох блоків: пізнавальний блок був націлений на розвиток моральної самосвідомості та смісложиттєвої сфери особистості, на ознайомлення з відповідною інформацією, встановлення довірливих стосунків через консолідацію та інтелектуально-пізнавальну активність, що враховувала вікові особливості школярів (молодшого підліткового, старшого підліткового, раннього юнацького віку) та була спрямована на самопізнання та саморегуляцію; метою емоційно-ціннісного блоку був розвиток

моральних почуттів, переживань, усвідомлення власних прагнень, бажань, ціннісного ставлення до себе та інших через використання психотехнічних методик і аналіз життєвих ситуацій; практичний блок забезпечувався виконанням практичних завдань, корекційних вправ з використанням зворотного зв'язку, у яких виявлялась компетентність школярів, їхні уміння і навички діяти в різних життєвих ситуаціях, долати труднощі, використовувати моральні засоби для досягнення поставленої мети.

Усі заняття склалися з таких елементів: вітання, ознайомлення з темою та завданнями заняття, очікування учасників, емоційна розминка, інформація, обговорення, різноманітні вправи, проблемні ситуації, тестування, самотестування, підбиття підсумків, рефлексія та домашнє завдання.

Під час тренінгу ми використовували різноманітні форми, методи і техніки, орієнтовані переважно на: акумулювання ідей («Мозковий штурм», «Мікрофон», «Аукціон думок», визначення пріоритетів, очікувань, презентація); розкриття проблеми (інтерактивні лекції, мінібесіди «Я і мої життєві цілі», «Життєві принципи та засоби досягнення мети», «Самоствердження та самореалізація», «Мої життєві перспективи», вправи «Риси особистості», проєктивне малювання, ігрове моделювання, виявлення спільного й відмінного); пошук рішення (складання плану, стратегії «Стратегія життєвого успіху», «Мрійники й реалісти», «Оптимісти й песимісти в пошуках смислу життя», робота над проблемними ситуаціями, розв'язання ціннісних дилем, сюжетно-рольові ігри); творчого виявлення (творчі задачі за методикою Я. Пономарьова, психомалюнки «Я і мої друзі», «Яким я буду, коли виросту», «Я-ідеальне», психодрама, колажі «Вплив Я-теперішнього» та «Я-майбутнього», «Піраміда досягнень»); дискусійні методи (дебати, дискусії, обговорення великою і малою групою, «круглий стіл»); діагностичні методи (анкетування, тестування, опитування, незакінчене речення); рефлексія (вправи, експліцитно-рефлексивний метод).

Програма складалася з 8 сесій для кожної вікової підгрупи, структурованих так, щоб сприяти саморозкриттю та самоаналізу, розвитку моральної самосвідомості, кращому розумінню себе, свого призначення та вибору смисложиттєвих цінностей. Учні 5-6-х класів брали участь у сесіях: «Знайомий і незнайомий Я», «Мое життя як цінність», «Лінія життя і поведінки», «Почуття власної гідності», «Я у своїх очах і в очах інших людей», «Спілкування і смисл життя», «Як бути впевненим», «Людина – творець самої себе». Для учнів 7-9-х класів були

проведені сесії: «Смисл життя як особистісний вибір», «Цінності життя», «Я можу! Я зможу!», «Долаємо внутрішні конфлікти», «Моя самооцінка», «На шляху до мети», «Свобода бути собою», «Як змусити час працювати на себе». Учні 10-11-х класів залучалися до роботи в сесіях: «Дорога до себе самого», «Життєва місія», «Як жити без чорних смуг», «Духовні ресурси особистості», «Обираємо життєву стратегію», «Бути щасливим», «Мріяти і діяти», «Я самодостатній».

Школярі основної і старшої школи брали участь у проєктній діяльності на засадах добровільності, творчості, креативності, відкритості, рефлексії, партнерства, інтеграції.

Під час організації проєктної діяльності ми виходили з того, що проєкт повинен мати пізнавальну і практичну цінність отриманих результатів для самих школярів; визначати значущу проблему для дослідження; розгортатися як самостійна пошукова діяльність школярів (індивідуальна і групова); містити визначення структури роботи, мети та завдань на кожному етапі його виконання; обґрунтовувати вибір методів дослідження, окреслювати шляхи виконання пошукових завдань; спиратися на взаємодію з партнерами по проєкту та соціальними інститутами; забезпечувати захист проєкту, презентацію результатів проєктної діяльності.

Робота над проєктом здійснювалася поетапно. На підготовчому етапі школярі основної і старшої школи ознайомлювалися зі специфікою проєктної діяльності, основними завданнями, визначали й обговорювали необхідні вміння й навички для такого виду роботи. На цьому етапі враховувалися вікові та індивідуальні особливості дітей. Для педагогів було важливо, щоб проєкт відповідав інтересам і запитам учнів, викликав цікавість і спонукав до саморозвитку. На установчому етапі здійснювалося обговорення та вибір теми проєкту, обґрунтовувалася його значущість, визначалася його актуальність, особистісна й соціальна результативність. Організаційний етап передбачав розподіл на малі групи, якщо була така потреба, визначення терміну роботи над проєктом і очікувані результати, розподіл обов'язків і функцій учасників. Експериментальний етап охоплював відбір та вивчення літератури з проблеми, публікацій у ЗМІ, нормативних документів, розроблення та проведення опитування, анкетування, інтерв'ю. На цьому етапі школярі залучалися до роботи в бібліотеках, з рекомендованими інтернет-ресурсами, мали можливість отримати консультацію педагогів, психологів, науковців лабораторії громадянського та морального

виховання Інституту проблем виховання НАПН України. На узагальнювальному етапі аналізувалися отримані результати, моделювалися причинно-наслідкові зв'язки, визначалися оптимальні шляхи розв'язання проблеми, формулювалися рекомендації. На підсумковому етапі здійснювався захист проєкту та презентувалися його результати, учні розкривали логіку розгортання діяльності та основні свої здобутки. Захист проєкту відбувався публічно, і всі охочі могли ставити запитання. Результати проєкту оцінювало журі. Етап рефлексії передбачав оцінку й аналіз школярами своїх дій на кожному етапі, а також тих труднощів, яких вони зазнали під час роботи. Було акцентовано на змінах в емоційному стані учасників проєкту, на їхніх сильних і слабких сторонах, накреслено план дій, який би допоміг школярам краще впоратися з такими завданнями в майбутньому.

У роботі з дітьми використовувалися інформаційні («Документи ООН про право кожного на самовизначення і самореалізацію», «Людина у пошуках смислу життя», «Буттєві і смисложиттєві цінності», «Пошук смислу життя літературними героями», «Мапа людського щастя», «Життєві цілі і засоби»), філософські («Смисл життя: ідеал і реальність», «Любов як смисл життя», «Свобода і смисл життя», «Творчість як смисл життя»), творчі («Що може людина?», «До вершин свого Я»), ігрові («Діалог епох про смисл життя», «Бар'єри в досягненні смислу життя за В. Шекспіром», «Перемогти себе») та практико-орієнтовані («Як знайти своє покликання?», «П'ять кроків до мети», «Як намічати цілі і досягати їх», «Як позбутися комплексів і страхів та стати успішним») проєкти з різними термінами виконання й кількістю виконавців (одноосібні, у мікрогрупах (двоє осіб) та групах (5-6 осіб)).

Третя педагогічна умова – доцільне використання активних та інтерактивних методів і форм виховної роботи – реалізовувалась на основі індивідуальних, мікрогрупових, групових і масових форм роботи.

Ефективними на формувальному етапі дослідження виявилися активні та інтерактивні форми і методи виховання. Якщо в активних формах і методах акцентувалося на взаємодії педагога й учня, то в інтерактивних формах взаємодія була як між дорослим і дитиною, так і між дітьми. Організація та проведення інтерактивних форм роботи поєднували життєві компетенції, смислотворчість, свободу вибору та рефлексію.

У процесі дослідно-експериментальної роботи свою ефективність підтвердили індивідуальні форми роботи, які сприяли розумінню

вихованцями себе як суб'єктів життя, глибшому осмисленню життя, розкриттю індивідуальності особистості учня, реалізації сутнісних сил, задоволенню моральних потреб. Перевіреними й ефективними формами індивідуальної роботи у вихованні смисложиттєвих цінностей можна вважати психолого-педагогічний супровід, індивідуальні бесіди, консультації, педагогічне спостереження, роботу над проєктом, підготовку до виховних заходів, конкурсів, що давало змогу враховувати індивідуальні та вікові особливості вихованців, їхні життєві обставини для оптимізації виховного процесу.

Мікрогрупові форми роботи передбачали активну взаємодію дітей між собою та партнерство всіх учасників виховного процесу. Це привчало учнів до роботи в команді, сприяло формуванню командного духу, допомагало відчувати лікоть друга. Водночас робота в мікрогрупах активізувала процеси критичного та креативного мислення, самоосвіти й самовиховання школярів, сприяла корекції цілей і засобів, урахуванню своїх інтересів та інтересів інших людей. Мікрогрупова робота підтвердила свою доцільність у пошуковій, проєктній і творчій діяльності.

Дієвими виявилися такі форми групової роботи: виховні години, етичні та сократівські бесіди, мінідискусії та дискусії, брейн-ринги, обговорення, гурток особистісного зростання тощо.

У процесі позакласної роботи підтримку здобула самовиховна діяльність, у межах якої учні виступали суб'єктами виховання, залучались до таких цінностей, як свобода, любов, справедливість, гідність, що визначало їхнє ставлення до себе, власного життя та до інших людей.

Масові форми носили підсумковий характер: у них брали участь діти різних вікових категорій, щоб продемонструвати свої здобутки, досягнення. Серед таких форм – шкільні свята, презентація проєктів, читацькі конференції, зустрічі за «круглим столом» з відомими і цікавими людьми.

Використання різноманітних методів, зокрема вербальних (розповідь, пояснення, роз'яснення, умовляння), дискусійних (бесіда (сократівська, етична), дискусії, мінідискусії, обговорення), рефлексивних (рефлексивно-експліцитний метод І. Беха, метод асоціацій, аутотренінг), ігрових (сюжетно-рольові, розвивальні, ділові ігри), наочних (презентації, шкільні газети, книги, аудіо-, відео-, інтернет-матеріали), практичних (КТС, проєкти, творчі вправи, проблемні ситуації, ціннісні дилеми), арт-терапевтичних (методика Н. Бондаря) забезпечило позитивні

зміни рівнів вихованості смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи.

Четверта педагогічна умова – підготовка педагогів до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної та старшої школи – реалізувалася на методологічному, концептуальному, акмеологічному, моральному, компетентнісному та індивідуальному рівнях.

Підготовча робота з педагогами проводилася на методичних об'єднаннях, координаційних та педагогічних радах, семінарах, практичних заняттях.

Для активізації виховного процесу було розроблено та впроваджено технологію педагогічної ради з питань виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи, а також тренінг «Інновації та педагогічна практика виховання смисложиттєвих цінностей у школярів», орієнтований на творче виконання педагогічних завдань через ревізію власної педагогічної діяльності; оволодіння інноваційними методиками виховання; окреслення перспектив особистісного і професійного розвитку (зростання). Під час тренінгу педагоги ознайомлювалися зі специфікою формування «досвіду + рефлексія досвіду», що містила такі етапи: нова ідея, визначення проблеми, пошук нестандартних рішень, вибір оптимального рішення, ухвалення рішення, рефлексія. Кожне заняття передбачало постановку проблеми, генерування ідей, пошук нестандартних рішень, їх шліфування, розв'язання проблеми.

Програма дистанційного спецкурсу «Теорія і практика виховання смисложиттєвих цінностей зростаючої особистості» в рамках інтернет-школи професійної майстерності на базі Черкаського інституту післядипломної освіти педагогічних працівників містила змістовий, мотиваційно-ціннісний, контрольний-аналітичний складники, які забезпечували цілісність навчального процесу у формах відеолекторію (записи лекцій на цифрову камеру, що розміщувалися на інтернет-сторінці спецкурсу), мультимедіа-лекцій (теоретичний матеріал для самостійного опрацювання зі схемами, таблицями); семінарських занять офлайн (розміщення текстів виступів і тез за темою заняття з їх обговоренням у форумі в зазначений час); консультацій онлайн (самостійне опрацювання матеріалу передбачало

індивідуальні та групові консультації з кожної теми в режимі телефонної розмови, електронного листування, а також chat чи skype); навчальних дискусій (відбувалися під час вивчення тем у форумі та передбачали висловлювання власної думки, дискутування, відповіді на проблемні запитання); контрольного діагностування (електронне тестування рівня опанування теоретичного матеріалу із зазначеної проблеми).

Підготовка вчителів до виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи охоплювала й роботу з батьками як партнерами у вихованні дітей. Цей напрям передбачав залучення вчителів до індивідуальної і групової проєктної діяльності з вивчення передового педагогічного досвіду, розроблення форм роботи з батьками та методичних рекомендацій «Батьки і діти – кращі друзі» для підвищення педагогічного рівня батьків; участь у круглих столах «Діти в пошуках смислу життя», у work-shop «Використання інтернет-ресурсів та соцмереж у вихованні смисложиттєвих цінностей в учнів середньої та старшої школи», у «Методичному мості», майстер-класі «Етична культура сучасного вчителя» та пошуковій діяльності «Особливості виховання смисложиттєвих цінностей на уроках зарубіжної літератури».

Робота з батьками була важливим аспектом експериментальної роботи й передбачала участь у тренінгу «Саморозвиток батьків і формування навичок конструктивної взаємодії з дітьми», батьківських зборах з елементами тренінгу, інформаційних лекторіях з елементами практикуму, батьківсько-педагогічних брифінгах «Життєві кризи дітей», «Самооцінка та життєві домагання дитини», «Критичне мислення у ситуаціях життєвого вибору», «Розвиток індивідуальності кожної дитини», «Оптимізм і почуття гумору у вихованні смисложиттєвих цінностей дитини в сім'ї», «Цінність життя в підлітковому віці»; батьківських форумах, діловій грі «Життєвий вибір», техніці афірмацій.

Висновки. Отже, висвітлені в статті педагогічні умови спрямовувалися на досягнення підлітками вищих життєвих смислів, цінностей, сприяли сутнісному розкриттю особистості, гармонізації стосунків з оточенням, адаптації в соціумі, формуванню впевненості в собі та власних силах.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2008). *Виховання особистості*: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь. 848 с.
- Гаряча, С. А. (2010). *Виховання основ етичної культури молодших школярів у навчально-виховному процесі*. (Автореф. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання НАПН України, Київ. 20 с.

References

- Bekh I.D. (2008). *Education of personality: textbook. for students*. Kyiv: Lybid. 848 p. [in Ukrainian].
- Gariacha S.A. (2010). *Education of the basics of ethical culture of junior schoolchildren in the educational process*. (Author's ref. Candidate of Pedagogical Sciences). Institute of Problems of Education of the National

- Гончар, Л. В. (2017). *Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку*: монографія. Київ: ТОВ «Задруга». 360 с.
- Бех, І. Д., Журба, К. О., Киричок, В. А., Шкільна, І. М., Коновець, С. В. & Чорна, К. І. (2016). *Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів*: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид». 176 с.
- Кравченко, Т. В. (2009). *Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї*: монографія. Київ: Фенікс. 416 с.
- Крамаренко, Л. І. (2004). Педагогічні умови формування інтересу майбутніх вчителів до науково-педагогічних знань у навчальному процесі педучилища. *Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. Київ: Міленіум. С. 53–62.
- Селевко, Г. К. (1998). *Современные образовательные технологии*: пособие. Москва: Народное образование. 256 с.
- Яковлева, Н. М. (1991). *Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности*. Челябинск: ЧГПИ. 87 с.
- Zhurba, K. (2016). Urbringing of vital values among pupils: psycho educational aspect. *Vocational trainings on problems and contexts*: monografia. H. Bejger, & H. Rusyn (Ed.). Chełm. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, Chełmskie Towarzystwo Naukowe. P. 239–250.
- Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
- Gonchar L. V. (2017). Formation of humane relations of parents with children of primary school and teenage age: monograph. Kyiv: Zadruga LLC. 360 p. [in Ukrainian].
- Bekh I.D., Zhurba K.O., Kirichok V.A., Shkilna I.M., Konovets S.V. & Chorna K.I. (2016). Education of moral self-consciousness of a growing personality in extracurricular activities of secondary schools: monograph. Kharkiv: Madrid Printing House. 176 p. [in Ukrainian]
- Kravchenko T.V. (2009). Socialization of school-age children in family interaction: a monograph. Kyiv: Phoenix. 416 p. [in Ukrainian].
- Kramarenko L.I. (2004). Pedagogical conditions of formation of interest of future teachers to scientific and pedagogical knowledge in the educational process of pedagogical school. Coll. of Scient. Works of P.Tychyna Uman State Pedagogical University. Kyiv: Millennium. Pp. 53–62. [in Ukrainian].
- Selevko G.K. (1998). Modern educational technologies: a guide. Moscow: Public education. 256 p.[in Russian].
- Yakovleva N.M. (1991). Preparing students for creative educational activities. Chelyabinsk: ChGPI. 87 p. [in Russian].
- Zhurba K. (2016). Urbringing of vital values among pupils: psycho educational aspect. Vocational trainings on problems and contexts: monograph. H. Beiger, & H. Rusyn (Ed.). Chełm. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa in Chełmie, Chełmskie Towarzystwo Naukowe. P. 239–250. [in English].

Відомості про авторів:**Журба Катерина Олександрівна**

katjachginceva@meta.ua

Інститут проблем виховання НАПН України
вул. Максима Берлінського, 9
Київ, 04060, Україна

Шкільна Ірина Миколаївна

anirisha@meta.ua

Інститут проблем виховання НАПН України
вул. Максима Берлінського, 9
Київ, 04060, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-27-28-33

Матеріал надійшов до редакції 11. 09. 2021 р.
Прийнято до друку 27. 09. 2021 р.

Information about the authors:**Zhurba Kateryna Oleksandrivna**

katjachginceva@meta.ua

Institute of Problems of Education of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Berlynsky St., 9, Kyiv, 04060, Ukraine

Shkilna Iryna Mykolaivna

anirisha@meta.ua

Institute of Problems of Education of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Berlynsky St., 9, Kyiv, 04060, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-27-28-33

Received at the editorial office. 11. 09. 2021.
Accepted for publishing 27. 09.2021.